

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 3/2 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Djumagulov Z.U., Nazarbekov K.K. Texnologiya darslarida o'quvchilarning texnik ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishdagi muammolari	355
Sohibov D.B. Bo'lajak informatika va axborot texnologiyalari fani o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning innovatsion yondashuvlari	361
Bekchanov Sh.E., Axralov H.Z., Xudoyberdiyev A.A. Muhandislik yo'nalishlari uchun matematika o'qitishning zamonaviy yondashuvlari	368
Jumayev S.I., Gulimov A.B. Qayta tiklanuvchi energiya – yashil kelajak sari yo'l	377
Qudratov J.J. Qoraqalpog'iston fosforitlaridan va shrot chiqindilaridan guminli oddiy superfosfat ishlab chiqarishning samaradorligi	383
Tangriyev T.Ch. Nymphalidae oilasi kapalaklarining morfologik xususiyatlari va biologik ahamiyati	390
Аламинов М.Х. Об использовании практико - ориентированного подхода в преподавании предмета «Сетевые технологии»	395
Berdibaev M.S. The impact of interactive technologies in shaping prospective mathematics teacher's professional development	400
Jumamuratov A.P. The role of digital technologies in informatics and its teaching	405

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Xudaybergenova A.U. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mehnatsevarlikka tarbiyalashning pedagogik texnologiyasini takomillashtirish	412
Asqarova D.Q. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida teatrlashgan faoliyatlarni tashkil etish texnologiyalari	418
Suyunova M.A. Maktabga tayyorlov yoshdagi bolalarda ijtimoiy ekologik dunyoqarashni shakllantirish	424
Bobomurotov S.M. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida variativ tushunchalarni shakllantirish jarayoni	430
Panjiyev J. M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tushunchalarni fanlararo integratsiyasi mazmunida takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari	434
Teshayeva S.J. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda media ta'limning ahamiyati	439
Eshchanova G., Abdullayeva M. Boshlang'ich ta'limning "ona tili va o'qish savodxonligi" darslarida o'quvchilarning matnni o'qish va tushunish ko'nikmalarini shakllantirishga zamonaviy yondashuv	443
Qayumova Sh.T. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga o'rgatish metodikasini takomillashtirishda uslubiy yondashuvlar	447
Tursunova S.T. Boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning o'quvchilarning rivojlanishiga ta'siri: imkoniyatlari va xavfi	454
Shoyusupova Sh.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kreativ qobiliyatlarini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari	459
Quranboyeva M.Sh. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ishlash kompetensiyasini rivojlantirish	464
Berdiyeva G.Sh., Nafasova J.T. Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyalanuvchilarini mustaqil fikrlashga o'rgatishda nutq o'stirish mashg'ulotlarining zarurati	467
Shanazarov O. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda sog'lomlashtirish madaniyatini shakllantirish ko'nikmalari	472
Akbarova D. R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning sog'lom turmush tarzini nazariy bilimlarini rivojlantirish	477
Elibaeva L.S. Boshlang'ich sinflarda bo'sh o'zlashtiradigan o'quvchilar faolligini oshirish yo'llari	480

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KREATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Shoyusupova Sh.Sh.

ChDPU, "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: boshlang'ich ta'lim, kreativlik, ijodiy fikrlash, didaktik o'yinlar, interaktiv metodlar, o'quvchi faolligi, muammo asosida o'qitish, psixologik xususiyatlar.

Ключевые слова: начальное образование, креативность, творческое мышление, дидактические игры, интерактивные методы, активность учащихся, проблемное обучение, психологические характеристики.

Key words: primary education, creativity, creative thinking, didactic games, interactive methods, student activity, problem-based learning, psychological characteristics.

РЕЗЮМЕ:

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ (ijodiy) qobiliyatlarini shakllantirish jarayonining psixologik-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Kreativlikni rivojlantirishda maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichining ahamiyati, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, shaxsiy qiziqishlari hamda dars jarayonida qo'llaniladigan interaktiv va ijodiy usullarning ta'siri yoritiladi. Shuningdek, o'qituvchining roli, motivatsiyani oshirish usullari va muhit yaratish omillariga alohida e'tibor qaratiladi.

РЕЗЮМЕ:

В статье анализируются психолого-педагогические основы процесса формирования творческих способностей учащихся начальной школы. Выделены значение дошкольного и начального образования в развитии креативности, возрастные особенности учащихся, их личные интересы, влияние интерактивных и творческих методов, используемых на уроке. Особое внимание уделено роли учителя, методам повышения мотивации, факторам создания среды.

SUMMARY:

This article analyzes the psychological and pedagogical foundations of the process of forming creative abilities of primary school students. The importance of preschool and primary education in the development of creativity, the age characteristics of students, their personal interests, and the influence of interactive and creative methods used in the lesson are highlighted. Special attention is also paid to the role of the teacher, methods of increasing motivation, and factors of creating an environment.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasini isloh qilishdagi sa'yi harakatlarining biri – bu o'quvchilarning zamon talablariga hamnafas tarzda

ta'lim olishlari, har tomonlama rivojlangan komil shaxs bo'lib yetishishida chuqur bilim egallashlarini talab etmoqda. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning kreativlik salohiyatini shakllanishiga turtki bo'ladi. Bugungi kunda dunyo miqyosida to'rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli-harakatga keltiruvchi kuchi kreativlikdir. Atrofga nazar tashlasak har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelish mumkin: virtual reallik, to'rtburchak tarvuzlar, elektron xizmatlar, tuproqsiz hosil olish, bularning barchasi inson tasavvuri, tafakkuri mahsulidir. Odatiy bo'lib tuyulgan kitob, musiqa, samolyot va hattoki lampalar ham qachonlardir orzu va tasavvurda bo'lgan, keyinchalik aql-idrok samarasi natijasida qaratilgan. Bu esa o'z-o'zidan ta'lim va tarbiya ishlarining qonuniyatlarini o'rganuvchi pedagogika faniga "kreativlik" degan tushunchani olib kirdi. Ayniqsa ilmiy bilimning bugungi kundagi rivojlanishi, kreativlikning shaxsni, jamiyatni va davlatni rivojlantirishga ta'siri ushbu masalasini ilmiy pedagogik nuqtai nazardan chuqur o'rganishni talab etmoqda. Ayniqsa, umumta'lim maktablarida o'quvchilarning kreativligini rivojlantirishga bo'lgan ijtimoiy buyurtma vujudga kelmoqdaki, bu borada ilmiy pedagogik izlanishlar olib borish talab etiladi.

Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham aks etadi. Qolaversa, kreativlik zehni o'tkirlikni belgilab beradi, "o'quvchilar e'tiborini ta'lim jarayoniga faol jalb etishni ta'minlaydi".

Shu bilan bir qatorda kreativlik masalasini ilmiy tushunishda turli fikrlarning mavjudligi, yaxlit xulosaga kelinmaganligi tadqiqot mavzusi dolzarbligining yana bir ko'rinishi hisoblanadi. Vaholanki, bu muammo bugungi kunga qadar ko'plab G'arb mamlakatlarida turlicha tahlil etilgan va o'rganilgan. Masalan, N.N.Nechayev, Y.A.Ponomarev, D.V.Ushakov singari olimlar kreativlik masalasini umumiy tarzda shaxsning individual psixologik xususiyati sifatida o'rgangan bo'lsalar, Agababyan A.R., Arutyunyan N.D., Aleynikov A.G., Andreyev V.I., Vishnyakova, N.F., Drapeau Pattilar kreativlikning ma'naviy, psixologik jihatlarini tahlil etgan.

XXI asrga kelib O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasida ham ushbu termin ishlatila boshladi. Ayniqsa, pedagogika fanining alohida va yosh tarmog'i sifatida shakllanib boshlagan "Innovatsion pedagogika"da ushbu terminga bot-bot duch kelmoqdamiz. R.A.Mavlonova o'zining "Boshlang'ich ta'limda pedagogika, innovatsiya, integratsiya" nomli o'quv qo'llanmasida kreativlikning o'zi nima, uning shakllanishi masalalariga alohida to'xtalib o'tgan. Qo'llanmada kreativlik tushunchasining mazmuni va mohiyati

chuqur tahlil etilgan. Ammo kreativlik masalasining ilmiy-nazariy, ilmiy-pedagogik jihatlari hamda kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni o'zlashtirish jarayonida maxsus ilmiy tadqiqot obyekti sifatida tadqiq etilmagan. Bugungi kundagi zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimi kreativ yondashuvni talab etadi. Kreativ yondashuv bevosita innovatsiyalar bilan bog'liq jarayondir. Negaki o'qituvchining ijodiy faoliyat yuritishi uchun, u albatta o'zining sohasidagi eng so'nggi yangiliklardan, shu bilan bir qatorda butun jamiyatdagi voqea va hodisalardan xabardor bo'lishi, innovatsion yangiliklarni o'z faoliyatida o'rinli foydalana olishi lozim. Demak, o'qituvchi har qanday vaziyat, har qanday jarayon va har qanday paytda eng samarali yo'lni izlab topishi va uni amaliyotga joriy qilish orqali mashg'ulot jarayonini samarali tashkil etishi, o'quvchilar ongiga tez, tushunarli, qulay, oson va samarali tarzda yetkazib berishi ham kreativlikning bir ko'rinishi deyish mumkin.

Yuqoridagi pedagog olimlar, ayniqsa olim R.A.Mavlonova tomonidan olib borilgan tadqiqotlar bilan tanishar ekanmiz, ularning barchasini umumlashtirgan holda quyidagi fikrlarni e'tirof etish mumkin:

1. Kreativlik shaxsni innovatorlikka (yangilik yaratish) undovchi pedagogik kategoriya hisoblanadi.

2. Kreativ salohiyat o'qituvchining kasbiy va shaxsiy sifatlarining integratsiyasidir. Chunki, o'qituvchi tabiatan qiziquvchan, intiluvchan bo'lmaz ekan, u hech qachon ijodkorlikni namoyon eta olmaydi.

3. Kreativlik o'qituvchilarda o'z-o'zidan paydo bo'ladigan sifat emas, u o'qituvchining yangiliklarga intilishi, yangiliklarni o'zlashtirish va o'zining pedagogik faoliyatida qo'llay olish jarayonlarida duch keladigan qiyinchiliklarni yenga olishi, innovatsion yangiliklarni o'z faoliyatida faol, ijodkorona foydalana olish va o'z mualliflik g'oyalariga egaligi, optimal yechimlarni topa olishi bilan bog'liqdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni rivojlantirish omillarini ta'sirini baholash, kreativlikka asoslangan ta'limiy faoliyatni tashkil etishning metodik tizimini takomillashtirish, kreativlikka asoslangan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish zarurati tug'ilmoqda.

Mamlakatimizda umumta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etishdagi keng qamrovli islohotlar natijasida boshlang'ich ta'limda sifatli ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirish, shiddat bilan o'zgarib borayotgan globallashuv sharoitida o'quvchilarda ijtimoiy intellektni rivojlantirishni ta'minlovchi imkoniyatlar salmog'i kengaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning komponentlari va omillarini aniqlashtirish, kreativ faollikni ta'minlashning didaktik ta'minotini takomillashtirishni taqozo etadi O'quvchilarda kreativlikni rivojlantirish ta'lim mazmunini o'zlashtirishda o'quvchilarning bilim saviyasi, o'zlashtirish darajasi, ta'lim manbai, didaktik vazifalariga qarab, munosib ravishda o'qitish jarayonini tashkil etishni talab qiladi. Bunda quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga amal qilish lozimligi nazarda tutiladi:

1. O'quvchilarda kreativ faoliyatni egallash mayllarini qaror toptirish, bilish ehtiyojlarini shakllantirish va ta'lim jarayonida mustaqillikni namoyon qilish muhitini ta'minlash;

2. O'quvchilarda ijodiy fikrlash uchun qulay imkoniyat yaratish, talabalar tomonidan bayon qilingan turli-tuman fikrlar va g'oyalarni bag'rikenglik bilan qabul qilish hamda ularning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlash, har bir talabada uning ijodiy fikrlashga qodirligi haqidagi ishonchni qaror toptirish, ularning ijodiy faolliklarini muntazam rag'batlantirish;

3. O'quv jarayonini talaba shaxsining xususiyatlari, ehtiyojlari va intellektual salohiyatidan kelib chiqqan holda individuallashtirish;

4. O'quvchilarda individual, kichik guruhlar va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirish, ularni muammolarni hal qilishda tayyor, standart yechimlar bilan birga nostandart yechimlar qabul qilishga undash;

Ta'lim jarayonida kreativ faoliyatni rivojlantirishning asosi bo'lgan kognitiv bilimlarni amalda qayta ishlab chiqish va takomillashtirish imkonini beradigan interfaol mashg'ulot shakllari va metodlarini tanlash va tatbiq qilish lozim. Shu bilan bir qatorda muayyan sohalarida chuqur qiziqishlarini, intilishi va qobiliyatini namoyon qilayotgan o'quvchilarni aniqlash, ularga bundan keyingi rivojlanishi uchun barcha imkoniyatlarni yaratib berish lozim. Buning uchun esa boshlang'ich sinf o'quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirishga doir shart-sharoitlar yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada:

1. O'quvchilar kreativ faoliyatini rivojlantirishga doir innovatsion faoliyatga tayyorlas;

2. O'qituvchi va o'quvchilar munosabatida hamkorlik faoliyatini vujudga keltirish;

3. Ijodiy faoliyatni rivojlantirishda bilishga doir innovatsion texnologiyalardan foydalanish.

O'quvchilarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda quyidagi ish shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega:

- ma'lumotlarni tahlil etish, tezkor qarorlar qabul qilish, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi treninglarni tashkil etish;
- tasavvurlarni va obrazli qarashlarni shakllantirishga yo'naltirilgan ijodiy mashqlar, topshiriqlarni bajarish;
- keyslar bilan ishlash;
- guruhiiy ish shakllari va debatlarini tashkil etish;
- o'quv loyihalarini tayyorlash;
- portfoliolarni mshakllantirish;
- darsdan keyingi va to'garaklar faoliyatini yo'lga qo'yish.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'quvchilarning kreativ qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladigan g'oyalar, konsepsiyalar hamda ilg'or pedagogik tajribalar asosida o'qitish jarayonini tashkil etish kreativlikni rivojlantirishga nisbatan mazmunli-faoliyatli yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi qonun 2020 yil 23-sentabr
2. Jabborova, O. M., & Umarova, Z. A. (2020). Pedagogical conflicts in primary school students-as an important social-pedagogical problem. *Solid State Technology*, 63(6), 235-241.
3. Mamadaliev, K. R., Jabborova, O. M., Umarova, Z. A., & Abdullayeva, B. P. (2020). Creation of a New Generation of Teaching Literature-A Requirement of Modernity. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(1), 612-619.
4. Sarvinoz, T. (2024). Boshlang'ich sinflarda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish. *Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal*, 3(1), 197-200.
5. Sarvinoz T. (2024). Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining maktabdan tashqari ta'lim samaradorligini oshirish. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 3(33), 174-177.
6. Tojiboyeva G. R., & Oybekova, S. (2024). Using uzbek national patterns in technology lessons in primary school. *Web of Technology: Multidimensional Research Journal*, 2(12), 21-24.
7. Shaxzoda, S., & Munavvarxon, S. (2024). Intellektual rivojlanishida boshlang'ich sinf o'quvchilarining erтак terapiya usulidan foydalanish texnologiyasi. *Elita. uz-Elektron ilmiy jurnal*, 3(1), 23-27.